Я давно помітив: Грицько Хмельовий дивний стає, коли бачить Лідку, мою старшу сестру. То скривиться, ніби кислицю з’їв, то раптом стає веселий-веселий, аж вибрикувати йому хочеться.

Після уроків навмисне скличе хлопців на толоку, напроти нашої хати; широко розставить жилаві ноги, пригнеться і войовниче скаже: "Ану, братва, налітай!" Низенький, пругкий, стоїть, як роздратований півень, готовий до бою. Кілька сміливців шуліками налітають на нього і тут же, мов снопи, падають на землю. А він уже інших викликає на герць і краєм ока зиркає, чи ж не бачить його гордовита сусідка.

А то, бувало, вилізе на бересток, причаїться, заховавшись у листі. Ось іде стежкою сестра з відром води. Тільки порівнялась з деревом, раптом — шелесть! — прямо під ноги їй звалюється Грицько.

— Тю, пришелепуватий! — відсахнеться вона.

А Грицько — і задоволений, і присоромлений — з реготом тікає в кущі. День, два не показується Ліді на очі, а потім знову намагається якось привернути її увагу.

Та сестра ніби не помічала його. А коли він набридав їй своїми витівками, холодно кидала:

— Задавака ти і більше нічого.

"От безсердечна! — думав я.— Не бачить, чи що, як болісно кривиться хлопець?"

Сусід був для мене загадковою істотою. І весь його дім оповивала якась таємниця. Підкравшись глибоким рівчаком, я інколи заглядав на подвір’я діда Хмеля (так в селі називали Гришиного батька). Біля хати

на цепу розгулював здоровенний чорний пес. Зачувши шарудіння, він скажено гарчав і кидався в усі боки.

— Чого виєш, дурний! — чувся сердитий голос.

З хати виходив заспаний дід, низенький, присадкуватий, з рудою пом’ятою борідкою. Він жадібно втягував ніздрями повітря і підозріло дивився довкола. Його маленькі злі очі нишпорили по всіх закутках.

Я злякано рачкував назад. Ще, чого доброго, запримітить старий! Я боявся мовчазного і похмурого діда. Жив Хміль, на відміну від усіх, відлюдно. Вночі стеріг зерно в степу, а вдень відсипався. В гості до людей не ходив і до себе нікого не запрошував. Його друга жінка (перша, кажуть, померла) теж рідко показувалася в селі.

Та коли я заглядав на подвір’я Хмеля, мене цікавили не старі диваки. Між хлопцями ходила чутка, що Гриша будує аеросани. І збирається ніби на них здійснити подорож аж на Північний полюс. Аеросани! Це звучало, як пісня, як приваблива казка. Хоч би краєчком ока глянути на чудо-машину!

І ось випала скоро щаслива нагода..

* * *

Якось у неділю прийшов до нас Гриша. Я саме ліпив чоловічка з глини. Такий у нас, в другому класі, урок задали. Присів Гриша, подивився на мою роботу.

— І хто вас учив! — хмикнув насмішкувато.— Голова більша за тулуб...

Узяв кусок глини і миттю зліпив фігурку. Дуже симпатичний вийшов чоловічок. Ніби живий.

— Не заважай! — буркнув я заздрісно.

Гриша глянув у вічі примирливо. Таємниче спитав:

— Батьків немає?

— Немає.

— А Ліда?

— В хаті. Німецьку зубрить.

Худе, різко окреслене обличчя Гриші зблідло. На переніссі зійшлись густі рудуваті брови.

— А тобі чого?

— Та так,—зітхнув Гриша.—Фотографії приніс.

Пригадалось, як він крутився коло моєї сестри і клацав саморобним фотоапаратом. І охота йому ото бігати за Лідкою! Подумаєш — цяця! Не знає Гриша, кого собі в друзі брати. Сказав би мені хоч півслова — на край світу пішов би за ним. Разом аж на Північний полюс подались би. А сестра — хіба зрозуміє вона хлопчачу душу?

Жаль стало мені Гришу.

— Покликати Лідку?

— Ні, ні, не треба!—підвівся Гриша.—Я в хату піду.

Через мить він вискочив з хати червоний як рак.

Навздогін йому полетіло якесь скельце, брязкнуло і розбилось. А потім ще одне, і ще...

— Ось я в школі скажу! — крикнула, схлипуючи, Ліда.

Що трапилось між ними, думати було ніколи. Я підібрав одне скельце... Сестрине фото, напис: "На пам’ять Ліді"... Поспіхом згріб те, що залишилось від портретів, і — слідом за Гришею. А він, як очманілий, біг уже городом у берег. Наздогнав його у лісочку. Гриша сидів, закривши обличчя руками. Плечі його здригались. Ех, Лідка, Лідка, як ти знущаєшся з хлопця!

Лиш тепер я придивився до портретів. Акуратно вирізане скло і обклеєне кольоровим папером. Навіть вушка зроблені, щоб вішати фото на стіні... Не оцінила сестра ні майстерності, ні почуттів свого однокласника.

— Гришо, візьми,— легенько штовхнув я Хмельового.

Взявши злощасний подарунок, він поліз у гущавину. Вирив під кленом яму, склав знівечені портрети і пригорнув їх землею. В лісовій півтемряві над свіжою могилкою Гриша дав страшну клятву — більше ніколи в житті не зв’язуватись з дівчиськами!

— А тепер ходімо на капе! — сказав рішуче.

Я відчув, що зараз трапиться щось надзвичайне.

— Повторюй за мною,— наказав Гриша.— "Хай мене печуть на вогні, не скажу нікому про те, що бачив..."

— Хай печуть...— залепетав я жахливі слова.

Під суцільними шатами бузини повзли ми темним вузьким коридором.

— Капе — що це таке? — спитав я пошепки.

— Командний пункт. Теж мені... вояка...

В очі раптом ударив сонячний сніп. Світло проникало сюди вузьким колодязем, пробитим у товщі зелених віт.

— Дивись,— тихо мовив Гриша.

Я підняв голову і завмер від подиву. Перед нами па маленькій галявині стояла казкова машина. Як уві сні, я ходив круг неї, з трепетом оглядав пропелер, туго натягнуті ланцюги, гордо задерті носи полозів. І сидіння, й педалі, й кермо — все, все було справжнє, все приваблювало, кликало: "Сідай і лети!"

— Ну, як? — смутку наче й не було в Гришиних очах: вони світились радістю.

Я лише хитав головою. Що тут казати — чудо! Чудо та й годі!

— Шестірню треба дістати. Сюди, до пропелера. І тоді — готово!

— Шестірню? Яку? — аж підскочив я; мені хотілось чимось, хоч дрібничкою, допомогти йому.— Може, я знайду...

— Таке, знайдеш...— Як знавець своєї справи, Гриша пояснив: — Треба ж розмір знати. Це тобі не тачка...

Зосереджений, поважний, він сів за кермо, натиснув на педалі і з-під нахмурених брів глянув на мене.

— А ти вночі не боїшся?

— Я? Вночі? — образа стисла горло.— Та я ж кожну ніч сплю надворі. Отам за хатою, на сіні.

— Добре. Тоді, як стемніє, давай підемо до кузні. Дістанемо шестірню...

Я готовий був іти за ним в огонь і в воду.

* * *

Солодом пахло берегове сіно. Я лежав під ковдрою в сорочці і в штанях, прислухаючись до нічних шерхотів. Чулося, як біля повітки ремигає корова. Хтось прочовгав по двору. Певно, бабуся. Вихлюпнула воду, скрипнула хатніми дверима. Всі натовклися за день і вклалися спати. Сон і мені зліплює очі. Цікаво, чи ж прийде Грицько?

Уявив, як підемо зараз до кузні... І раптом спало на думку: а чого це вночі? Біля кузні — ціла гора всяких трубок, коліщаток, пасів. Можна піти вдень і вибрати все, що потрібно. Хто пожалкує для аеросаней якусь шестірню.

— Фюіть! — почулося з кущів.

Мабуть, сполохана птиця... Свист повторився. Та це ж Грицько викликає! Я миттю схопився на ноги. Налетів на пакіл, тріснула холоша, і я простягнувся на землі.

— Тс-с-с, не галасуй...— попередив сердито сусід.

Тихо і вкрадливо, наче кішка, проскочив Грицько у балку. Я — за ним; наступив на розірвану холошу і знов упав.

— От помічник мені,— буркнув Грицько.— Закоти штани!

Берегом дістались до ставка і залягли на бугрі.

Ніч була тиха, зоряна. Визубрений місяць, наче лебідь, плив між очеретами по сріблястій гладіні. Деінде скидалась риба, дзюрчала вода під греблею. Видно було, як удень. Навіть тіні від крислатих верб, довгі й химерні, чітко виділялись на мілині.

— Яка краса! — милувався Гриша.— Хіба можна спати в таку ніч? Давай до ранку блукати...

В цю мить я соромився признатись йому, що завжди, все своє життя, від заходу до сходу сонця добросовісно... давив комара. І жодного разу не бачив, як народжується день.

— Ех, жаль, не взяв ти фотоапарата,— не втримався і я.— Картина вийшла б.

Гриша блиснув проти місяця рівними і крупними, як кукурудзяне зерно, зубами.

— Картина... Придумав — моїм саморобним вночі фотографувати. Спеціальна апаратура потрібна. Зрозумів?.. А втім — і мого вже немає...

— А де ж він? Обміняв на щось?

— Батько побив.

— Як — побив?

— А так. Взяв — і гепнув об поріг.

Над нами, в іскристій безодні неба, мерехтіли зорі. Здавалось, затамуй подих — почуєш, як вони стиха бринять, торкаючись невидимих струн. Музика ночі й брязкіт безжально розбитого фотоапарата... Все це не пов’язувалось в моїй голові.

— Малий ти, багато чого не розумієш,— вів далі журливо Гриша.— Ти думаєш, чого це я з дому пішов? Душно і бридко в хаті мені. Батько одне торочить: "Копійчину треба заробляти". Все йому мало, все гребе під себе. Побачив фотоапарат і присікався: "Роби картки і продавай. Нічого байдикувати"...

— Ну й що? — підсунувся я ближче.

— Відлупцював мене, як Сидорову козу, а фотоапарат об поріг. Ще й пригрозив: "Вижену,—каже,— чортове насіння".

Гриша гупнув кулаком об землю, процідив крізь зуби:

— Ух, як я ненавиджу кротів! Самі світла не бачать й іншим заступають.

Він ліг на спину, глибоко вдихнув повітря.

— Залишилось небагато — рік. Закінчу сім класів... А тоді — махну до моря. Країна наша велика, знаєш, як хочеться помандрувати...

— На аеросанях?

— Побачу.

Розбурхана уява малювала той день. Все село прийшло проводжати Гришу. Він одягає шолом, рукавиці і неквапливо підходить до машини. Заревів пропелер, піднялась біла курява — і прощай, село!

— Гришо... Мене візьмеш?..

Хмельовий критично помацав мою руку вище ліктя.

— З гливкого тіста... Ти про матроса Лукіна чув?

Про такого матроса я не чув і вважав за краще промовчати.

— Страшенної сили був чоловік. Візьме в руку підкову і — хрусь! — розлетілась. Цвях до колоди приставить, одним пальцем рраз — по головку загонить. А в дитинстві, кажуть, слабеньким був. От що фізкультура з людиною робить.

Гриша підвівся на ліктях.

— Хочеш — зі мною будеш тренуватись? Через місяць ніхто з хлопчаків тебе не поборе.

Звичайно, я з радістю погодився. Домовились завтра ж зустрітись на річці.

Була вже глибока ніч; місяць сховався за гору, з берега тягло холодком. Я нагадав Гриші про шестірню.

— Ану її! — махнув він рукою.— Іншим разом. Давай краще скупаємось. Вночі, знаєш, яка тепла вода!

* * *

Попередні випробування аеросаней були призначені на неділю.

В суботу звечора я виконав усі домашні завдання і взявся за книгу про матроса Лукіна. Приніс її Гриша. Книга була написана дрібненькими

літерами, зустрічалось безліч невідомих слів, проте я мужньо долав сторінку за сторінкою.

— Над чим ти потієш?

Так і знав — Лідка! Ніде не сховаєшся від неї. Скрізь сестричка встромить свого кирпатого носа.

— Знов — про космос?

— Ні, про моряків.

— Це той приніс?

— Той.

На Лідчиній мові "той" — Гриша Хмельовий. Вона удає, що сусід аж ніяк не цікавить її. А сама підглядає у віконце, коли він затіє ігрище на толоці. І тихенько прочитує всі книги, які Гриша приносить мені.

— "Матрос Лукін",— кривить губи сестра.— Для чого тобі?

Ну як їй розтлумачити? Тепер, після довгих тренувань з Хмельовим, я став найсильнішим у третьому класі. Можу спокійно покласти на лопатки будь-кого з однолітків. Але щоб запитати переможеного: "А ти знаєш про Лукіна?" —треба самому знати про нього. Мимоволі будеш ламати голову над премудрою книгою.

...І ось прийшла довгождана неділя.

Я виглянув на вулицю: погода чудова! Тиха, сонячна. Дерева не ворухнуться. Стоять, мов казкові богатирі на заставі, по пояс в снігу,

прикривши груди сріблястими бородами. Чисте морозяне повітря лоскоче ніздрі, забиває дух.

Грицько зустрічає мене сердитим поглядом. Хмурить густі широкі брови, припудрені інеєм.

— Чого спізнився?

— Лідка уроки перевіряла. Все допитується: "Куди з Грицьком ходите, чим займаєтесь?"

— А ти їй що?

— Не сунь,— кажу,— свого носа до чужого проса.

Голос у Хмельового потеплішав.

— Дивна вона у вас...

— Угу. Дуже в науку вдарилась. Їй аби книжка, то й хліба не треба.

Йдемо в берег мовчки. Грицько ступає широко, залишаючи в снігу глибоченькі сліди. Я ледве встигаю за ним, грузну в кучугурах по коліна.

— Значить, питає,— знов Грицько.

— Питає,— підтакую і прибріхую від себе: — Як ідеш мимо хати — все до вікна пнеться.

Бачу: у Хмельового лице аж загорілось. Насуплює брови, стримує посмішку, але очі, сірі, глибокі очі світяться радістю.

Я переводжу розмову на інше.

— Мотор вже працює?

— Щось карбюратор кульгає. Сьогодні без двигуна попробуємо.

...Виявляється, всю верхню частину — кабіну і мотор — Гриша зняв. І тепер аеросани нагадували звичайнісінькі сани. Міцні, добрячі, з гордо задертими носами. Ми витягли їх на круту обривисту гору. Глянув я вниз — аж під коліньми засвербіло. Ох, яка ж гемонська височінь! Прямовисна стіна та ще й з козирком, наметеним із снігу.

Вмостився на санях, обхопив Грицька за плечі й заплющив очі. Може, відмовитись, поки не пізно? А слава найхоробрішого в класі, а майбутня подорож до далеких країв? Пиши тоді, що пропало! Ні, краще провалитись крізь землю, ніж осоромитись перед Гришею!

І понесло нас униз з неймовірною силою. Кущі терну і верболозу рвонули нам назустріч, все злилось у суцільну білу пляму. Щось підкинуло санки, трусонуло, вдарило бортом об землю... І м’яка пітьма огорнула мене.

Коли я розплющив важкі повіки, побачив перед собою, мов у тумані, дві пари очей. Голубі Лідчині, застиглі у тривожному чеканні. І сірі Грицькові, розгублені, винуваті. Побачив батьків портрет на стіні і схолов від подиву: яким чудом я перенісся в свою домівку?

— На корч, браток, налетіли...

Гришин голос долинув до мене, ніби знадвору.

— А сани ж як?

— Витримали...

Мені стало боляче від думки, що я підвів Хмельового, завдав йому прикрості.

— Лідо, не сердься на Гришу. Я сам напросився.

Іскорка вдячності промайнула в очах сусіда. І здалось мені, та іскорка спалахнула на сестриному обличчі теплим лагідним вогником.

— Чого ж сердитись? — тихо мовила Ліда.— Гриша приніс тебе на плечах...

* * *

Настала пора проводжати Гришу в дорогу.

Вирушає він, правда, у великий світ не на своїх аеросанях, як мені колись уявлялось, а на колгоспній вантажній машині. І їде не відкривати нові землі, а поступати в морське училище. А втім, хто знає, може, саме сьогодні, від цього старенького берестка починається шлях, який проляже через далекі, невідомі світи.

Гриша стоїть у кузові машини, міцний, присадкуватий, загорілий. Лише тепер мені кинулось у вічі, що він помітно виріс, і старенька ситцева сорочка занадто коротка йому.

Поглядом, розгубленим і журливим, він шукає когось у натовпі. Я підтягуюсь до нього на руках, стиха питаю:

— Батька виглядаєш?

— Батька? — в голосі його гіркота й здивування.— Он він...

Старий Хміль стоїть віддалік, під своєю хатою. Стоїть нерухомо, спираючись на ціпок. Звідси видно лиш бороду і дві вуглини маленьких очей. Я ніби чую, як він шамкотить, звертаючись до свавільного сина: "Тікаєш з дому? Ну-ну, тікай... Пропадеш, нестямний. Не вмієш копійчину берегти"...

Гриша не чує тих слів. Він шукає когось у натовпі. І раптом завмирає на місці, з широко відкритими очима, сумними і ніжними. Перехоплюю погляд його і бачу під берестком... Ліду. Вся вона — легка і прозора, і смуток на лиці — мов тінь хмарини в погожий день.

Машина рушає.

Гриша кричить мені.

— За саньми дивись! Тобі залишаю...

І махає рукою. Не мені, а тій, що злилась з берестяним листям. Ліда рветься крізь натовп вперед, за машиною...

І дід Хміль піднімає ціпок. Чи то прощається з сином, чи то погрожує йому...

Плетусь у лісок, самотній, пригнічений. Похмурими тінями пропливають мимо кущі. Прямо в лице заглядає гілка бузини, ніби питає: "А де Гриша?" Ай, не чіпайте мене! І так ось-ось зарюмсаю...

Занурююсь в густу чагарникову зелень, продираюсь вперед, заплющивши очі, і виринаю на маленькій галявині. Як вам тут, аеросани? Самітні, забуті. Вже й ланцюги поіржавіли, і хміль повився по них, і трава проросла між полозами.

Оглядаю мотор. Так, так... Ланцюги — від комбайна. Міцні, надійні. І пропелер міцний. Ще б пак! Це ж тракторний вентилятор. А сидіння? Дерев’яне, трухляве — від жатки.

Ой, роботи ще тут, біля саней!..

А може, розпочати заново? Реактивний двигун поставити. Реактивний... Ото було б здорово!

Голос повисає в німій тиші.

Ні з ким порадитись. Гриша вже далеко. Хіба що Микитку покликати, білочубого першокласника? Правда, зелений ще, сказано — буквар. Проте цікавий до всього. Почув про аеросани, не дає проходу: "Покажи, покажи!" — чіпляється. І дома щось майструє. І гадюк та собак не боїться. І тримати язик за зубами уміє. Солідна людина.

Реактивний двигун. Блискучий довгастий корпус. Вулканна сила і швидкість падаючої зорі. Одна мить — і корабель в захмарних висотах. А під тобою — вся планета з білими вершинами гір, сивими валами океану, зеленим розливом лісів.

Отже — бути ракеті!

Чуєте, осокори і клени? Бути ракеті! Тільки дивіться: нікому — ні слова! Це — таємниця. Її знаю лише я.

І, може, Микитка знатиме.

А більше — ніхто!